

สถานะองค์ความรู้เมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะทุนทางสังคมท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19

โสวัตรี ณ กลาง^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์ภาพรวมของการปรับใช้แนวคิดเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคมท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19 2) ประมวลองค์ความรู้ทางการศึกษาเมืองนิเวศ วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม และ 3) ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ด้านการศึกษาเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ชุมชนเมืองกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 บทความนี้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ได้แก่ วิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis) และการสำรวจ (Survey) พื้นที่ พร้อมการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) รวมถึงวิธีการชาติพันธุ์วรรณาเมืองแบบมหภาค (Urban ethnography) ในพื้นที่ตัวอย่างของในเมืองและชานเมืองกทม.และปริมณฑล เพื่อประมวลศักยภาพการพัฒนางานองค์ความรู้ดังกล่าวในภาพรวม ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยจำนวนไม่น้อยกล่าวถึงการนำความรู้และความสนใจด้านนิเวศวิทยาไปประยุกต์เข้ากับการพัฒนาเมือง ดังจะเห็นว่ามีการกล่าวถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองนิเวศมาก่อนที่จะเกิดวิกฤติโรคระบาดโควิด-19 เช่น แนวคิดการพัฒนาเมือง โดยคำนึงถึงการสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เมืองและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของพื้นที่การแสดงออกซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ามีการส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ มีการปรับพื้นที่เป็นสวนผักไร้สารเคมีและเป็นสวนเกษตรเพิ่มขึ้น เป็นการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจของชุมชน การสร้างสรรค์พื้นที่ดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการเป็นต้นแบบให้กับการศึกษาเรียนรู้ในระดับชุมชน โดยความรับผิดชอบของเขตและกรุงเทพมหานครในการจัดการพื้นที่ที่รกร้างให้เกิดการพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวในรูปแบบต่างๆรวมถึงเป็นการต่อยอดทุนทางสังคมในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้ชุมชนในช่วงสถานการณ์โควิด-19 และสถานการณ์อื่น ๆ ในอนาคต

คำสำคัญ: เมืองนิเวศ, เศรษฐกิจพอเพียง, ทุนทางสังคม, สถานการณ์โควิด-19

^๑ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail : fsocstn@ku.ac.th

รับบทความ: 22 ตุลาคม 2565 แก้ไขบทความ: 12 พฤศจิกายน 2565 ตอรับบทความ: 20 ธันวาคม 2565

Knowledge Status on Eco City and Self-Sufficient Economy as Social Capital amidst the Covid-19 Pandemic

Sowatree Nathalang^a

Abstract

The 3 purposes of this article were to 1) present the whole picture of the eco-city and self-sufficient economy concepts which have been adapted as social capital during the covid-19 pandemic. 2) review the related literature and previous studies as social capital and 3) suggest to development to such body of knowledge as social capital to solve community problem during the covid-19 pandemic. The study uses qualitative methods i.e., documentary analysis, field sites survey with non-participant observation including urban ethnography with cases of study around inner city and outskirt of Bangkok and periphery to gather the whole picture of such body of knowledge. The result of the study reveals that there is not less study has mentioned the body of knowledge in eco-city and self-sufficient economy before the covid-19 pandemic for example in urban development concept based on the equilibrium of urban space and environment. On the spatial presentation of such body of knowledge which is related to self-sufficient economy, it is found that there are a lot of community participation in many areas. Agricultural area and organic vegetable garden space are increased. This is to create the economic community base. The space creation leads to the policy suggestion for the model of community learning center in responsible of municipality and Bangkok Metropolitan Administration to develop and turn abandoned space into green area in various types. It includes the body of knowledge development as social capital in terms of communal food security during covid-19 pandemic and other situation in the future.

Keywords: Eco-city, Self-Sufficient Economy, Social Capital, Covid-19 Pandemic

^a Associate Professor, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University,
E-mail: fsocstn@ku.ac.th

บทนำ

การเติบโตและการขยายตัวของเมือง (Urban Growth and Expansion) ในปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการย้ายถิ่นฐานของประชากร และการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนชนบทไปเป็นชุมชนเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลให้สถานการณ์สิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนเมืองตลอดจนการจัดการทรัพยากรของระบบนิเวศเมืองเปลี่ยนไปโดยเกิดสถานการณ์การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นทุกทีเพื่อตอบสนองกับความหนาแน่นที่เพิ่มขึ้นของประชากรเมือง ประเทศไทยกำหนดกรอบการพัฒนาเมืองและชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อบูรณาการหรือชุมชนที่มีการผลิตและบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ไว้ในกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติที่ให้พัฒนาเมืองและชุมชนบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและสมดุลกับฐานทรัพยากรของประเทศ เกิดสภาพสังคมที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมจากสังคม ฐานความรู้ และนวัตกรรมดิจิทัล 4.0 ในการสร้างข้อมูลเชิงประจักษ์และนำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจทางสังคม ภายในปี พ.ศ. 2579 สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ดีและสมดุลดังกล่าวจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนในเขตเมือง อย่างไรก็ตาม แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ เพื่อสร้างความสมดุลของการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน แนวคิดต้นแบบเมืองนิเวศ (Ecological City: Eco-City) เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ยั่งยืนที่ริเริ่มโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ ซึ่งเป็นหน่วยงานจัดทำและเสนอแนะนโยบายและแผนด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมืองและชนบท นับว่าเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อสถานการณ์และการให้ความสำคัญของระบบนิเวศเมือง โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาตามแนวคิดต้นแบบเมืองนิเวศ (Ecological City: Eco-City) เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนที่ยั่งยืนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำแนวทางและรูปแบบการพัฒนาเมืองและชุมชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศของพื้นที่ (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2019) อีกทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าประเทศไทยมีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน แนวทางสำคัญสำหรับการพัฒนาทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะต่อไป

ก็คือการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างจากการเน้นผลทางเศรษฐกิจระยะสั้นไปสู่การเจริญเติบโตที่ยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาประเทศในอนาคตจึงไม่สามารถแยกประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมออกจากการดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจและสังคมได้อีกต่อไป รัฐบาลต้องกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนในการมุ่งสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนและ สังคมคาร์บอนต่ำอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการบริโภคของประชาชน (Office of the National Economic and Social Development Council, 2022)

แนวคิดเมืองนิเวศ (Eco-City) เป็นส่วนขยายมาจากแนวคิดนิเวศวิทยาชุมชนเมือง (Urban Ecology) ที่กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนเมืองในแง่ระบบนิเวศคล้ายกับระบบนิเวศตามธรรมชาติโดยทั่วไป มีการนำเข้าพลังงานและปัจจัยต่างๆ ผ่านกระบวนการขององค์ประกอบและระบบเมือง นิเวศวิทยาชุมชน เมืองจึงประกอบด้วยประชากร สิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น รวมถึงระบบนิเวศที่ร่วมกันผลิตพลังงานและ สิ่งจำเป็นต่างๆ เพื่อความคงอยู่ของระบบ เมื่อนิเวศวิทยาชุมชนเมืองดำเนินไปในสภาพสมบูรณ์ก็จะ นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองและเกิดความยั่งยืนได้ แนวคิดเมืองนิเวศจึงมีส่วนในการพัฒนา เมืองเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำเนินชีวิตและอยู่อาศัย ทั้งนี้โดยกำหนดให้กิจกรรมของ เมืองมีผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติน้อยที่สุดและไปสู่การพึ่งพาตนเองและความยั่งยืนของเมือง ซึ่งสอดคล้องกับ Register (2006) ที่ได้ให้นิยาม เมืองนิเวศว่า เป็นการปรับรูปแบบองค์ประกอบของเมือง ให้สอดคล้องกับระบบนิเวศตามธรรมชาติมุ่งสร้างการดำรงชีวิตที่ดีของระบบนิเวศเมืองและสิ่งมีชีวิตที่ อาศัยอยู่ในเมือง และสอดคล้องกับ Roseland (1997) นักวิชาการด้านนิเวศวิทยาเมืองที่เห็นว่า การ พัฒนาเมืองนิเวศ คือการวางรูปแบบของเมืองที่สามารถรองรับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ โดยมุ่งให้ผู้อยู่ อาศัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีในเงื่อนไขของการไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อีกนัยหนึ่งเป็นการพยายาม จำกัดอัตราการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานและอัตราการปล่อยของเสียจากระบบเมืองให้น้อย กว่าอัตราการปรับตัวเพื่อสร้างทรัพยากรธรรมชาติและดูดซับมลภาวะและของเสียของระบบนิเวศ ธรรมชาติ จึงอาจกล่าวได้ว่า เมืองนิเวศเป็นการพัฒนาเมืองและชุมชนที่มีดุลยภาพกับระบบนิเวศ ธรรมชาติ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นร่วมกับการลดปริมาณของเสียและมลภาวะ และ การใช้พลังงานและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2019) และสามารถนำไปเชื่อมโยงกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงได้ ในแง่ของการบริโภคและจัดการทรัพยากรให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์โลกในปัจจุบัน โดยเฉพาะโลกหลังสถานการณ์โควิด-19 แนวคิดเรื่องเมืองนิเวศจึงมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะองค์ ความรู้สำคัญที่จะสามารถนำไปปรับใช้ได้จริง การเป็นชุมชนเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการรักษา สภาพแวดล้อม เพื่อบรรเทาปัญหาต่างๆ จำเป็นต้องมีการวางแผนและเสริมสร้างศักยภาพในการปรับตัว และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน

สถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 เป็นสถานการณ์ที่โลกกำลังเผชิญกับภาวะของการพัฒนาที่หยุดชะงักในด้านต่างๆ โดยส่งผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปรับตัวของผู้คน สังคมและชุมชนโดยเฉพาะชุมชนในเมือง การปรับตัวต่อสถานการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การดำเนินชีวิตในวิถีปกติใหม่ (New Normal) เป็นไปโดยได้รับผลกระทบน้อยที่สุด แนวคิดเมืองนิเวศ สามารถนำไปเชื่อมโยงกับแนวทางการพึ่งพาตนเองของชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในเมืองที่สัมพันธ์กับชุมชนชนบทและอาจช่วยเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาสในสถานการณ์ดังกล่าวได้บ้าง สำหรับประเทศไทย มีปรากฏการณ์ในแนวทางที่อาศัยแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นบ้างแล้วในช่วงสถานการณ์โควิด-19 เช่น “โครงการปรับภูมิทัศน์พื้นที่และระบบนิเวศจำลองให้เป็นสวนสาธารณะในเมือง” “โครงการบ้านนี้มีรักปลูกผักกินเอง” “โครงการกระท่อมปันสุข” “โครงการข้าวชาวนาแลกปลาชาวเล” และโครงการให้ชุมชนริเริ่มทำถนนศิลปะ (Street Art) เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนเมืองในช่วงเวลาที่ผู้คนต้องการใช้ชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นนอกเหนือจากการอยู่และทำงานจากบ้าน (Stay and Work From Home) ในสถานการณ์โควิด-19 งานวิจัยนี้จึงเป็นการพิจารณาแนวคิดเมืองนิเวศและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคมที่เป็นองค์ความรู้ที่มีศักยภาพสูงในการนำไปปรับใช้กับนโยบายการพัฒนาเมืองและชุมชนเมืองท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาด โควิด-19 การสำรวจองค์ความรู้ดังกล่าวอาจช่วยนำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศชุมชนเมืองในสถานการณ์ปัจจุบันและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนตามศักยภาพของทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วและเพื่อการใช้ในสถานการณ์อื่นๆ ต่อไป บทความนี้ต้องการนำเสนอภาพรวมของการปรับใช้แนวคิดเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคมท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งได้มาจากการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ และทำการสำรวจพื้นที่ในเขตเมืองและชานเมืองของกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เพื่อประมวลองค์ความรู้ทางด้านการศึกษาเมืองนิเวศ วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและทุนทางสังคม ในมุมมองทางด้านมานุษยวิทยาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเมืองและเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ด้านการศึกษาเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ชุมชนเมืองกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 โดยมีระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ตุลาคม 2564 - ตุลาคม 2565

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสังเคราะห์ภาพรวมของการปรับใช้แนวคิดเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคมท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19 เพื่อประมวลองค์ความรู้ทางด้านการศึกษาเมืองนิเวศ วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม และ เพื่อให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ด้าน

การศึกษาเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม ที่อาจนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ชุมชนเมืองกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเมืองนิเวศ

เมืองนิเวศ หรือ เมืองเชิงนิเวศ (Eco City) คือ สถานที่เฉพาะ มีลักษณะพิเศษสำคัญในพื้นที่ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการผสมผสานระบบนิเวศเข้าไปในการออกแบบเมือง บริหารจัดการเมือง และสร้างการใช้ชีวิตของคนเมืองในแนวทางใหม่ โดยมีคุณลักษณะสำคัญในการพัฒนาเมืองนิเวศ คือ การพัฒนาเมืองโดยคำนึงถึงการสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เมืองและพื้นที่สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีตัวชี้วัดหลัก คือ การลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ ลดลงของรอยเท้าทางนิเวศ รวมถึงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน (Panit Pujinda & Yosapol Boonsom, 2016) นอกจากนี้เมืองนิเวศยังเป็นแนวคิดของการพัฒนาเมืองโดยพยายามให้เกิดดุลยภาพทั้งมิติเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เป็นลักษณะหนุนเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการเพิ่มมิติคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในเมือง อันนำมาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาเมืองในปัจจุบันและอนาคต สอดคล้องกับแนวคิดของ (Roseland, 1997) ซึ่งได้เสนอหลักการสำคัญเพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ โดยพิจารณาองค์ประกอบตามแนวทางการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทั้งในมิติเชิงเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพ เชิงสังคม และความเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งเป็นหลักการสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

วิถี “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นองค์ความรู้และปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) พระราชทานพระราชดำริชี้แนะทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย ซึ่งเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ซึ่งสอนให้ไม่ฟุ้งเฟ้อ คำนึงถึงความพอประมาณ มีเหตุผล มีการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง แนวคิดนี้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Chaipattana Foundation, 2020)

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา (โควิด - 19) มีโครงการที่สอดคล้องกับทั้งแนวคิดเมืองนิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญได้แก่ โครงการ “บ้านนี้มีรัก ปลูกผักกินเอง” ซึ่งเป็นโครงการที่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาจัดตั้งศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริขึ้น เพื่อผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์สะสมสำรองไว้สำหรับเป็นเมล็ดพันธุ์พระราชทานแก่ราษฎรในพื้นที่ประสบภัยพิบัติ และราษฎรทั่วไป ขณะเดียวกันมีการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์พืชให้เกษตรกรได้มีพืชพันธุ์ดี ตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรด้านพันธุ์พืช ทนต่อโรคและแมลง นอกจากนี้ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริเชิญชวนราษฎรเข้าร่วมโครงการ “บ้านนี้มีรัก ปลูกผักกินเอง” โดยได้พระราชทานเมล็ดพันธุ์ของศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริแก่ราษฎรเพื่อส่งเสริมให้ปลูกพืชผักในบ้านของราษฎร สามารถปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน หากเหลือสามารถนำไปจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริม และสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกต่อได้

วิธีการวิจัย

ใช้การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis) เป็นหลักและเสริมด้วยการสำรวจเชิงพื้นที่ (Site Survey) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) ได้แก่ การสังเกตพื้นที่ตัวอย่างที่มีการออกแบบการอยู่ร่วมกันของผู้คนกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมพ้องกัน เช่น การใช้พื้นที่สวนหย่อม สวนสาธารณะ การออกแบบร้านอาหารภายใต้บรรยากาศธรรมชาติ การออกแบบสถานีเติมน้ำมันที่จัดพื้นที่ให้ผู้ใช้บริการได้สัมผัสธรรมชาติมากขึ้น โดยอาศัยวิธีการชาติพันธุ์วรรณาเมืองแบบมหภาค (Urban Macro Ethnography) ซึ่งเป็นวิธีการที่นักมานุษยวิทยาในทศวรรษที่ 1970 อย่าง Basham (1978) ใช้ศึกษาเมืองและบรรยายให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองในหลากหลายแง่มุมในระดับกว้างหรือภาพรวม พื้นที่ตัวอย่างในเมืองและชานเมืองกทม.และปริมณฑล เพื่อประมวลศักยภาพการพัฒนาองค์ความรู้ในภาพรวม

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นโดยการแยกประเภทเนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องตามประเด็นและโจทย์ของการวิจัย และวิเคราะห์ตามเนื้อหา (Content Analysis) ที่ปรากฏในเอกสาร โดยมีการเปรียบเทียบ เชื่อมโยง และอ้างอิงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งมาจากหลากหลายศาสตร์ เช่น สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ผังเมือง นิเวศวิทยามนุษย์ เป็นต้น

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

องค์ความรู้เมืองนิเวศในบริบทของเมืองและสถานการณ์โควิด-19

จากการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองนิเวศในบริบทที่หลากหลายพบว่า มีงานวิจัยจำนวนมากน้อยที่กล่าวถึงการนำความรู้และความสนใจด้านนิเวศวิทยาไปประยุกต์เข้ากับการพัฒนาเมือง ดังจะเห็นว่าการกล่าวถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับเมืองนิเวศมาก่อนที่จะเกิดวิกฤติโรคระบาดโควิด – 19 เช่น แนวคิดการพัฒนาเมืองโดยคำนึงถึงการสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เมืองและพื้นที่สิ่งแวดล้อม ซึ่งมีตัวชี้วัดหลักคือ การลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ ลดลงของรอยเท้าทางนิเวศ รวมถึงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน (Panit Pujinda & Yosapol Boonsom, 2016) โดยที่ Panit Pujinda & Yosapol Boonsom (2016) ได้เสนอแนวทางการออกแบบพื้นที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่เมืองโดยผสานแนวคิดเมืองนิเวศ (Eco City) เพื่อให้มีการพัฒนาเมืองที่สร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันเมืองแต่ละเมืองต่างมีความพิเศษ ความเชี่ยวชาญ และมีศักยภาพทางการพัฒนาพื้นที่เฉพาะตัวที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดแนวคิดการพัฒนาที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างศักยภาพของเมืองให้มีประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้เมืองนิเวศยังเป็นหลักการที่ใช้ในการพัฒนาพื้นที่เฉพาะพื้นที่พักอาศัยซึ่งเป็นชุมชนหรือเมือง โดยคำนึงถึงความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (Simachokdee, 2011 as cited in Bhorntida Theprasit & Thirawat Chuntuk, 2019) ด้านของ Roseland (1997) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมืองนิเวศและแสดงให้เห็นว่าจะสามารถเชื่อมโยงกับประเด็นจากการวางแผนเมืองและการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้อย่างไรโดยผ่านการมีความชอบธรรมทางสังคม ความท้าทายนี้เป็นไปเพื่อสนับสนุนประชาธิปไตยท้องถิ่นในบริบทของความยั่งยืน นอกจากนี้ Saad, M. M., Ibrahim, M.A., and Sayad Zeyad M. El (2017) กล่าวว่า เมืองนิเวศเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างและพัฒนาเมืองให้เกิดความยั่งยืน ในการพัฒนาเมืองนิเวศจะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยวิธีการสร้างและการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศที่เป็นปัญหาในเมือง

ในส่วนของพื้นที่แสดงออกขององค์ความรู้ดังกล่าวในบริบทของเมือง พบว่า งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสวนเกษตรชุมชนเมืองกับการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษา ชุมชนพุนทรัพย์ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร” ของ Pasrin Phannan (2018) เสนอการส่งเสริมให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และเป็นส่วนรวมใจที่ประกอบด้วยสวนผักไร้สารเคมีและเป็นสวนเกษตรที่สร้างฐานรากทางเศรษฐกิจของชุมชนที่สามารถสร้างการออมและการซื้อพื้นที่จากการเคหะในอนาคได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ชุมชนได้มีการฟื้นฟูดินและสร้างกิจกรรมในสวนเกษตรให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งริเริ่มโดยชาวบ้านที่เป็นกลุ่มแกนนำโดยมีการวางแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายคนได้สะพานและสลัมสี่ภาคเข้ามามีส่วนร่วมจนเกิดเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ร่วมกับพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชนได้

อย่างเข้มแข็ง โดยการทำสวนเกษตรนั้นนับเป็นการลดปัญหาทางสังคม เช่น ลดภาวะซึมเศร้าของสมาชิกในชุมชน เลี่ยงการติดเกมในเด็กและเยาวชนและช่วยห่างไกลจากยาเสพติด ลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มากกว่าไปกว่านั้นคือ ช่วยให้สมาชิกชุมชนมีผักและอาหารที่ปลอดภัย เกิดพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้นและเกิดเศรษฐกิจในชุมชน จากการสร้างสรรค์พื้นที่ดังกล่าวจึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการเป็นต้นแบบให้กับการศึกษาเรียนรู้ในระดับชุมชน เขตและกรุงเทพมหานครในการจัดการพื้นที่ที่กว้างให้เกิดการพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวในรูปแบบต่างๆ การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาสวนเกษตรชุมชนเมือง สนับสนุนให้เกิดระบบตลาดประชารัฐเพื่อคนจนเมืองได้เข้าถึงอาหารปลอดภัยและราคาไม่แพง เสนอให้จัดสรรพื้นที่ส่วนกลางเพื่อจัดสวนเกษตรชุมชนในพื้นที่ชุมชน อีกทั้งควรมีการสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการและการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาชุมชนในส่วนของการทำสวนเกษตรชุมชน และงานของ Chombhak Klangrahad, Pannakorn Nakhorn, & Kanyaphatsaporn Rungrueng (2017) ที่ได้ศึกษาปัจจัยความสำเร็จสวนเกษตรในเมืองของเฟรชวิลล์ ฟาร์ม กรุงเทพมหานคร พบว่า เฟรชวิลล์ ฟาร์มมีการนำเกษตรที่รวบรวมเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์กับงานเกษตรกรรม สถาปัตยกรรมและวิศวกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเกิดเป็นสวนเกษตรสมัยใหม่ของคนเมือง โดยอาศัยแนวคิดเกษตรอินทรีย์ เกษตรไร้สารพิษ ในลักษณะของ Smart Farmer คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถเป็นวิถีเกษตรที่ไม่ทำลาย มีความยั่งยืนและพึ่งพาธรรมชาติได้จริง เฟรชวิลล์ ฟาร์มยังมีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเกษตรและเปิดฝึกอบรมให้แก่ผู้สนใจเพื่อสามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพ สามารถพัฒนาและต่อยอดได้ในขณะที่ งานของ Dao Chumtakob (2020) ที่ได้ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก ทางรอดฝ่าวิกฤตโควิด-19 พบว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางแรงงานและทางสังคม เกิดการเหยียดเชื้อชาติ การทำร้ายร่างกาย เกิดการกักตุนอาหารและสินค้าอุปโภคบริโภค รัฐบาลจึงได้ออกมาตรการต่างๆ ในการออกมาช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตามสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ได้ทำให้เห็นว่า ประชาชนย่อมต้องมีการพึ่งพาตนเองร่วมด้วยนอกเหนือจากการรอความช่วยเหลือตามมาตรการของรัฐบาล โดยประชาชนเกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิถีการใช้ชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ประหยัด อดออมและหันกลับมาดำรงชีวิตอย่างพอเพียงมากขึ้น สอดคล้องกับพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพระชนกธิเบศรฯ ที่ให้เน้นการกลับมามองสิ่งที่สังคมไทยมีติดอยู่ และนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิดทางรอดของไทยในการฝ่าวิกฤตโควิด-19 ให้ได้

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Covid-19) ที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในปัจจุบัน ยังคงนำมาซึ่งผลกระทบแก่ประชาชนและสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งในด้านการสูญเสียชีวิตบุคคลใกล้ชิด ด้านเศรษฐกิจชุมชน ตลาดสินค้า การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน

ของปัจเจกบุคคล ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านด้านแรงงานและการประกอบอาชีพ ภาวะตกงานหรือเลิกจ้าง หรือปิดกิจการโดยเฉพาะกลุ่มคนเปราะบางในเมืองหลวงถึงแม้มีการปรับตัวแล้วแต่ก็ทำให้การดำเนินชีวิตยากลำบากมากขึ้น จึงนำมาสู่การสร้างมาตรการ แนวทาง ข้อบังคับ กฎระเบียบต่างๆ ภายในสังคมไทย ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนไทยต้องปรับตัวตามไป ประชาชนจึงเรียนรู้และวางแผนจัดการเตรียมพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนของวิกฤติดังกล่าว โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการเข้าถึงอาหารจากตลาดสดที่ต้องปิดและรายได้ลดลงจึงไม่สามารถหาซื้ออาหารเพื่อบริโภคได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มียาได้น้อย ประกอบอาชีพรับจ้างหรือมีรายได้รายวันซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ขณะเดียวกันช่วงสถานการณ์ดังกล่าวทำให้หลายชุมชนเริ่มรวมตัวกันสร้างแหล่งอาหารโดยใช้พื้นที่ว่างหรือพื้นที่รกร้างมาปลูกพืชผัก จึงทำให้คนในชุมชนมีช่องทางเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพได้ง่ายขึ้น ดังนั้นการมีแปลงปลูกพืชผักในเมืองได้กลายเป็นบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับคนในชุมชนได้ทั้งในภาวะปกติและยามเกิดวิกฤติ (Sustainable Agriculture Foundation (Thailand), 2021) ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เมืองนิเวศในรูปแบบของชุมชน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (Covid-19) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ภายใต้การศึกษาวิจัยโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของคนเมือง กรณีศึกษา : เกษตรในเมืองกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ได้ศึกษาแปลงเกษตรในเมือง 4 พื้นที่ พบว่า แปลงเกษตรในเมืองกลายเป็นพื้นที่อาหารสำคัญของกลุ่มและคนในชุมชนได้ทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤติ ประกอบด้วยพื้นที่ดังนี้

1.1 สวนผักคนเมืองชุมชนบุรพา 7 ดอนเมือง ได้จัดสรรพื้นที่ว่างเนื้อที่ 400 ตารางเมตรบริเวณบ้านเช่า ทำแปลงปลูกผัก เลี้ยงไก่ เพาะเห็ด ทำให้แปลงผักได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งอาหารให้กับสมาชิกที่ปลูกผักจำนวน 13 ครอบครัว และถูกแบ่งปันผลผลิตผักและไข่ไก่ให้คนอื่นๆ ในชุมชนอีก 30 คน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ที่สำคัญคือสมาชิกลดค่าใช้จ่ายการซื้อผักเพื่อบริโภคได้ถึงร้อยละ 50 ผักบางชนิดไม่ซื้อจากตลาดอีกเลย เช่น กะเพรา โหระพา ตะไคร้ กวางตุ้ง ชุนฉ่าย พริก มะนาว เห็ดนางฟ้า และสมาชิกมีไขบริโภคประมาณ 15-20 ฟอง/ครัวเรือน/เดือน จึงทำให้สมาชิกในชุมชนได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่อาหารเพิ่มขึ้น จากเดิมที่เพาะปลูกเน้นไปเพื่อการจำหน่ายก็เปลี่ยนมาบริโภคอย่างพอเพียงในกลุ่มและแบ่งปันคนในชุมชน

1.2 แปลงผักนักสำรวจน้อย เคหะชุมชนทุ่งสองห้อง 327 ขอใช้พื้นที่รกร้างของบริษัทในเนื้อที่ 800 ตารางเมตร สามารถลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารให้สมาชิกที่ร่วมปลูกผักจำนวน 10 ครอบครัวประมาณร้อยละ 50 ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนไม่ซื้อผักในตลาดอีกเลย เนื่องจากมีผักที่ปลูกไว้ทาน ได้แก่

มะเขือ พริก กะเพรา ชะอม ผลผลิตพืชผักจากแปลงจึงช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารประมาณ 200-250 บาท/สัปดาห์ อีกทั้งสมาชิกบางรายเก็บผักมัดเป็นกำไปขายในตลาดใกล้ชุมชนทำให้เกิดรายได้ 1,500-2,000 บาท/คน/เดือน

1.3 กลุ่มคนงานสมานฉันท์ เป็นกลุ่มคนงานรับตัดเย็บเสื้อผ้า ได้ใช้พื้นที่ดาดฟ้าบนอาคารที่เช่าเป็นโรงงานเพื่อปลูกผักโดยทำแปลงขนาดเล็กและใช้วัสดุเหลือใช้รวมทั้งกระถางในเนื้อที่ 24 ตารางเมตร ซึ่งได้เลือกชนิดผักตามความต้องการบริโภคของกลุ่มคนงาน ถือเป็นรูปแบบการปลูกผักในพื้นที่จำกัดที่ดูแลจัดการร่วมกันของกลุ่มคนงาน โดยนัดเวลาเย็นหลังเลิกงานหรือวันหยุดพักผ่อนดูแล หากมีการทำอาหารก็สามารถเก็บผักจากแปลงได้ ทำให้เกิดผลผลิตอย่างต่อเนื่องและสามารถเก็บมาบริโภคซึ่งหากคิดเป็นมูลค่าเฉลี่ยเดือนละกว่า 1,000 บาทและในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด ทำให้ปริมาณการปลูกผักบนดาดฟ้าของโรงงานมีจำนวนมากขึ้นเพราะโรงงานมีงานที่ลดลงหรือแทบไม่มีงานเลย กลุ่มคนงานจึงหันมาปลูกผักอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในช่วงที่แทบจะไม่มีรายได้

1.4 ชุมชนภูมิใจ เขตคลองสามวา เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการไล่รื้อและมาสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ร่วมกัน ซึ่งในสถานการณ์โควิดทำให้การก่อสร้างชะงักงัน ส่งผลให้คนในชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาชีพค้าขาย รับจ้างรายวัน พนักงานทำความสะอาดและเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย การอพยพโยกย้ายเพื่อหาที่อยู่แห่งใหม่บางคนต้องลาออกจากงานเดิม ทำให้รายได้ติดลบบางรายได้แทบเป็นศูนย์ หลายครอบครัวดิ้นรนหางานทำแต่ยากเต็มทีและตกอยู่ในภาวะหามือกินมือ ในด้านแกนนำชุมชนจึงริเริ่มการใช้พื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์มาทำแปลงปลูกผัก บางส่วนใช้พื้นที่ว่างรอบๆ บ้านชั่วคราว รวมทั้งที่ดินริมคลองที่ติดกับชุมชนเพื่อปลูกผักและเก็บผักมาทำอาหาร รวมถึงหาอาหารธรรมชาติริมหนองน้ำ บึง คลองข้างๆ ชุมชน มาแบ่งปันร่วมกัน จึงเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายได้ แต่อาหารไม่เพียงพอมากนักเนื่องด้วยพื้นที่ชุมชนอยู่ระหว่างการก่อสร้างจึงไม่สามารถใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสร้างแหล่งอาหารได้อย่างเต็มที่ ผิดกับความไม่มั่นคงทางอาชีพ ดังนั้น ชุมชนภูมิใจและโรงซังต้องพึ่งพาอาหารจากการบริจาคภายนอกแต่นำวัตถุดิบนั้นมาทำอาหารจำหน่ายราคาถูกให้คนในชุมชน และนำรายได้ไปซื้อวัตถุดิบทำอาหารครั้งต่อไปหากไม่ได้รับการบริจาค

2. ชุมชนเฟื่องฟ้าพัฒนา เขตประเวศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร มีการริเริ่มโครงการ “ครัวปันอิ่ม” ภายในชุมชนขึ้น ซึ่งที่ดินที่ชาวชุมชนอาศัยอยู่นั้นเป็นที่ดินราชพัสดุและบางส่วนอยู่ในที่ดินสาธารณะ มีทั้งสิ้น 67 ครอบครัวยุคนั้นประมาณ 300 คน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนเกือบทั้งหมดมีอาชีพรับจ้างทั่วไป ส่งผลให้มีรายได้เพียงเล็กน้อย และจากผลกระทบของสถานการณ์โควิด ทำให้สมาชิกในชุมชนหาทางช่วยเหลือกันโดยปลูกพืชผักต่างๆ บนที่ดินว่างในชุมชน ซึ่งได้ปลูกพืชผักก่อนที่จะมีสถานการณ์โควิด เช่น บวบ น้ำเต้า คื่นห่อ ฟักทอง ผักกาด ผักเคล ผักน้ำ ช่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา พริก มะเขือ มะนาว ฯลฯ มาแจกจ่าย

ไปทำกับข้าว พร้อมกับมีหลายหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนงบประมาณการทำครัวชุมชนในช่วงสถานการณ์โควิด จากหน่วยงานกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) และมูลนิธิพุทธรักษา เป็นต้น ซึ่งชุมชนได้นำผักสวนครัวที่ปลูกไว้ในชุมชน มาทำอาหาร และนำไปแจกจ่ายให้กับสมาชิกในชุมชนแก่คนแก่ คนป่วย เด็กหรือครอบครัวที่ไม่มีเงินได้อาหารกิน รวมถึงมีการขายกับข้าวในราคาถูก ถุงละ 20 บาท ให้แก่คนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ได้ซื้ออาหารกินในราคาถูกในช่วงโควิดที่เกิดขึ้น (Community Organization Development Institute, 2021)

3. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี จัดกิจกรรม “เขาย้อยมีรัก ปลูกผักแจกเพื่อน” เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการรื้อนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาประยุกต์ใช้ โดยนำพืชผักสวนครัว เช่น ต้นสาระแหน่ ต้นโหระพา พริกชี้หนู กะเพรา แค เตี้ย มาปลูกในพื้นที่สวนด้านข้างหอประชุมที่ว่าการอำเภอเขาย้อย เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่าย และนำพืชผักสวนครัวไปแจกแก่ผู้นำชุมชนให้นำไปมอบแก่ชาวบ้านในพื้นที่ต่อไปเพื่อนำไปปลูก และเมื่อพืชผักเติบโตก็สามารถเก็บมากินภายในครัวเรือนได้ (Manager Online, 2020a)

4. ผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี พัฒนาการจังหวัดชลบุรีและหัวหน้าส่วนราชการจังหวัดชลบุรี ชวนชาวชลบุรีปลูกผักสวนครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนปลูกพืชผักไว้กินในครัวเรือน ทำให้พอมีพอกิน พอใช้ มีความสุขพึ่งตนเองได้ ได้แก่ กะเพรา โหระพา ต้นหอม ผักชี พริก มะเขือ พัก แฟง แตงกวา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่ร่างกาย และไม่ต้องเดินทางไปซื้อผักสวนครัวในตลาด (Manager Online, 2020b)

5. กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ร่วมกับผู้จัดการทั่วไปบริษัทอีสท์ เวสต์ ซีด จำกัด ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อร่วมกันดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ “90 วัน ปลูกผักสวนครัว เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร” โดยบริษัทอีสท์ เวสต์ ซีด จำกัด ได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผักตราครุฑแดง แก่กรมพัฒนาชุมชน จำนวน 45,600 ซอง เพื่อแจกจ่ายให้ประชาชนทั้ง 76 จังหวัด ที่เข้าร่วมโครงการได้นำไปปลูกพืชผักสวนครัวในครัวเรือน เพื่อให้ประชาชนได้สร้างความมั่นคงทางอาหารและรอดพ้นจากวิกฤตในครั้งนี้และทุกวิกฤตต่อไป (Manager Online, 2020c)

6. ผู้ใหญ่บ้านในอำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ นำชาวบ้านปลูกผักสวนครัวและผักไฮโดรโปนิคส์บนพื้นที่สาธารณะข้างหนองน้ำประจำหมู่บ้านหนองบัวน้อย จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้พื้นที่ดินสาธารณะประโยชน์ในการจัดทำแปลงผักสวนครัว ประกอบด้วย ผักบุ้ง ผักชี หอม กระเทียม คื่นห่อ พริก มะเขือ ตะไคร้ ขิง ข่า กะเพรา โหระพา สลัด และพืชผักตามฤดูกาลต่างๆ มีผลผลิตเก็บกิน ซื้อขายตลอดปี เพื่อให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินหรือผู้ที่มีความประสงค์ปลูกผักสวนครัวเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ โดย

ปลูกกินเองในครัวเรือนและขายในชุมชนอีกทั้งเป็นการสร้างความปลอดภัยและลดการใช้สารเคมี นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้หมู่บ้านข้างเคียงเข้ามาใช้พื้นที่รอบหนองน้ำสาธารณะเพื่อปลูกพืชผักสวนครัวเป็นแหล่งอาหาร สร้างงาน สร้างรายได้ได้ตลอดปี (Manager Online, 2020d)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าในหลายพื้นที่ชุมชนรู้จักปรับตัวให้สอดคล้องกับภาวะปรกติใหม่ (New Normal) ในการดำเนินชีวิต และเรียนรู้ในการใช้พื้นที่ว่างหรือรกร้างนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างแหล่งอาหาร รวมถึงสามารถลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร มากกว่านั้นได้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ลดความเครียดเป็นเสมือนพื้นที่สุขภาพของชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุได้มาปลูกผัก ออกกำลังกาย รู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง จากที่ต้องอยู่บ้านเฉยๆ ให้ลูกหลานดูแล การมาปลูกผักทำให้สุขภาพแข็งแรง ได้พูดคุยกับเพื่อนบ้านไม่รู้สึกเหงา และการทำกิจกรรมด้วยกันยังสร้างความสัมพันธ์เกื้อกูลกับคนในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงระบาดของโควิด อย่างไรก็ตามการพัฒนากระบวนเกษตรในเมืองซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่อาหารสำหรับคนเมือง ทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านอาหาร ลดรายจ่ายค่าอาหารไปได้มากโดยเฉพาะพืชผักมูลค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจสำหรับการบริโภคและแบ่งปัน จึงเป็นเศรษฐกิจอาหารที่เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สร้างโดยคนเมือง และมีบทบาทสำคัญในช่วงเกิดวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิดที่มีข้อจำกัดการเข้าถึงอาหาร แต่ได้สร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือน กลุ่มและชุมชนอย่างแท้จริง รวมถึงเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินรกร้างว่างเปล่าอันเป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ในหลายกรณีเกิดการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) ทำให้คุณค่าของการเปลี่ยนพื้นที่รกร้างว่างเปล่าเป็นพื้นที่อาหารที่ชุมชนมีสิทธิและโอกาสในการเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัยและมีความหลากหลาย เป็นการสร้างระบบนิเวศเมืองให้เกิดความสมดุลมากขึ้น (Sustainable Agriculture Foundation (Thailand), 2021) และเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความสามารถที่จะรอดพ้นจากภาวะวิกฤติทางสังคมได้นั้น หากชุมชนมีความเข้มแข็ง ย่อมเกิดกระบวนการสั่งสมทางภูมิปัญญาและเรียนรู้การจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้เป็นต้นแบบของแหล่งเรียนรู้และเป็นฐานในการแสวงหาคำตอบถึงทิศทางอนาคตที่พึงประสงค์และเหมาะสมกับชุมชนได้ อย่างไรก็ตามชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างโดดเดี่ยวเท่านั้น แต่หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาให้การสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนร่วมด้วย ซึ่งการเปลี่ยนผ่านและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะสามารถก้าวสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ จำต้องอาศัยกระบวนการฟื้นฟูในด้านต่างๆ ของรัฐในการผลักดัน ขับเคลื่อนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างจริงจัง จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะจากมุมมองของนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ชุมชนทั้งถิ่นของสังคมไทยเกิดความยั่งยืน (Local Development Institute, 2020) อันประกอบด้วย

1. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนอย่างเท่าทันสถานการณ์ โดยสามารถจำแนกชุมชนแบบต่างๆ ทั้งชุมชนท้องถิ่นที่มีฐานทรัพยากร ฐานการผลิต ความมั่นคงทางอาหารกับชุมชนหรือกลุ่มทางสังคมที่อยู่ในภาคแรงงาน บริการ กลุ่มที่พึ่งพาตลาด เทคโนโลยี โดยฐานข้อมูลควรออกแบบให้ชุมชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาตนเองและเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนจากภาครัฐและสังคม
2. ศึกษาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนและชุมชน เพื่อให้ชุมชนและภาครัฐ รวมถึงสังคมได้ประเมินสถานภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชนได้อย่างถูกต้อง เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน
3. ศึกษาและพัฒนาโมเดลการจัดการท้องถิ่นที่เข้มแข็งในแบบต่างๆ ทั้งการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน การผลิตที่ยั่งยืน การสร้างกลไกการเข้าถึง การกระจายอาหารในท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อที่นำโมเดลการพัฒนาไปออกแบบและขับเคลื่อนนโยบายทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
4. ส่งเสริมให้แรงงานที่กลับบ้านได้พัฒนาศักยภาพเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหาร การพัฒนาเกษตรกรรมที่ยั่งยืน รวมถึงสร้างระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย
5. สนับสนุนและคุ้มครองสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เข้มแข็งและยั่งยืน เพื่อให้เป็นฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์และเป็นต้นทางของการพึ่งพาตนเองด้านอาหารและพัฒนาเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง
6. ขยายผลเกษตรกรรมยั่งยืนอย่างเร่งด่วน โดยมีปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่น การจัดการน้ำในไรนา และกระบวนการเรียนรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมของชุมชน เป็นต้น โดยการเปลี่ยนผ่านเกษตรกรรมย่อยที่ทำเกษตรพาณิชย์เชิงเดี่ยวมาสู่เกษตรกรรมยั่งยืนที่หลากหลายและมั่นคง
7. เร่งส่งเสริมเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การผลิต การกระจายอาหาร การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นทุกรูปแบบให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอย่างก้าวกระโดดโดยเป็นเทคโนโลยีที่ชุมชนเข้าถึง ใช้ประโยชน์ได้จริงและพัฒนา
8. คุ้มครอง สนับสนุนตลาดชุมชน ตลาดท้องถิ่นให้มีบทบาทหลักในการกระจายอาหารทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อเป็นแรงกระตุ้นการผลิตและการบริโภค สร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งภายนอกเพียงอย่างเดียว
9. พัฒนาระบบการเงินชุมชน สวัสดิการชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานสนับสนุนให้ชุมชนมีศักยภาพและอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและมีระบบสวัสดิการที่เข้มแข็งมากขึ้น

10. สร้างระบบข้อมูลและช่องทาง (Platform) ที่เชื่อมโยงหนุนเสริมการผลิตของเกษตรกรกระจายอาหารสู่ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค โดยเป็นระบบที่ชุมชนเข้าถึงง่าย สร้างการเรียนรู้และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค มีกลไกการดูแลสิทธิเกษตรกรและผู้บริโภค

11. ส่งเสริมการพึ่งตนเองด้านอาหารของเมือง ด้วยการสนับสนุนให้ชุมชนเมืองเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ สร้างการผลิตอาหาร และกระจายอาหารในภาคเมือง

12. พัฒนาระบบโลจิสติกส์การขนส่ง กระจายอาหารในระดับท้องถิ่นอย่างเหมาะสมกับเศรษฐกิจและวิถีท้องถิ่น แทนการพึ่งพาต่อระบบเอกชนรายใหญ่

13. ปรับโครงสร้างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ป่า พันธุกรรม แร่ เป็นต้น โดยกระจายอำนาจสู่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพื่อตอบสนองการผลิตที่เหมาะสมของชุมชน พร้อมกับทบทวนยกเลิกโครงการที่จะทำลายหรือแย่งชิงฐานทรัพยากรจากชุมชนท้องถิ่น

14. กระจายอำนาจการบริหารจัดการพัฒนาสู่ท้องถิ่น โดยการพัฒนาระบบการจัดการร่วมระหว่างชุมชน ประชาสังคม รัฐในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ประสาน พัฒนา ขับเคลื่อนนโยบายระดับท้องถิ่น

15. ปรับทิศทางโครงสร้างการเกษตรของไทย ให้ลดการพึ่งพาตลาดต่างประเทศ พร้อมกับส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร การผลิตขนาดเล็กที่ยั่งยืน ตอบโจทย์ท้องถิ่น โดยไม่ปล่อยให้ธุรกิจรายใหญ่ผูกขาด สร้างระบบคุ้มครองทางสังคม อันประกอบด้วยการจัดสวัสดิการทางสังคมโดยรัฐทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา เบี้ยยังชีพคนพิการ คนชรา คนว่างงาน การประกันสังคม การช่วยเหลือทางสังคมให้แก่คนยากจน คนด้อยโอกาสและการส่งเสริมหุ้นส่วนทางสังคม เช่น วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม

วิถีเศรษฐกิจพอเพียง : ทุนทางสังคมและการปรับตัวของชุมชนในภาวะวิกฤติโควิด-19

โดยอาศัยแนวคิดเรื่องเมืองนิเวศ ชุมชนเกษตรกรรมตามพื้นที่สีเขียวที่มีอยู่ประปรายในเมืองที่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีความเป็นเมืองในรูปแบบของฟาร์มผักกลางเมือง ฟาร์มสเตย์ ร้านอาหารสุขภาพ หรือร้านกาแฟ ดังตัวอย่างกรณีศึกษาต่อไปนี้

1. ไทรทองฟาร์ม ฟาร์มผักกลางเมือง ตั้งอยู่ในหมู่บ้านลานทอง อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยเมนูอาหารสุขภาพที่หลากหลายซึ่งใช้ผักสดจากฟาร์มในการทำอาหาร ได้แก่ สลัดโรล แซนวิชสลัดเชลมอน ข้าวอบผักสามสีเชลมอนย่าง/ไถ่ย่างสไปซี่ สเต็กปลากระพงย่าง เป็นต้น รวมถึงมีแปลงผักสดและโรงเมลอนให้นักท่องเที่ยวหรือลูกค้าได้เข้าชม พร้อมทั้งสามารถซื้อผักสดและเมลอนกลับบ้านได้ (SaiThong Farmily, 2021)

2. ฟาร์มลุงรีย์ ตั้งอยู่ที่ถนนเพชรเกษม ซอยเพชรเกษม 46 แยก 11 เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นฟาร์มเกษตรในเมืองรูปแบบใหม่ ถือกำเนิดมาจากแนวคิดที่ว่าทำฟาร์มเพื่อกำจัดขยะ โดยการแปรสภาพเศษผักต่างๆ ให้มีประโยชน์ด้วยการนำไปเลี้ยงไส้เดือน มีการทำฟาร์มไส้เดือน

ย่อมๆ เพื่อทำปุ๋ยใส่เดือนสำหรับปลูกผักอินทรีย์ ให้ปุ๋ยมีแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อนำมาปลูกผักต่างๆ โดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง และปลูกแบบง่ายๆ แบบฉบับคนเมืองที่ทุกคนสามารถทำได้ นอกจากนี้ฟาร์มลุงรีย์ยังเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมการเกษตรต่างๆ เช่น การเลี้ยงกุ้งทางเล็กร ปลูกดินปลูกผัก เพาะเห็ดมิกกี้ เป็นต้น รวมถึงเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้ (Kapook, 2018; SME Thailand Club, 2019)

3. ฟาร์มเมลอน บางหว้า ณ ถนนราชพฤกษ์ขาออก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร มีลักษณะเป็นสวนเกษตรพอเพียง มีการปลูกเมลอนในโรงเรือน ซึ่งใช้ระบบไฮโดรโปนิคส์ สายพันธุ์ที่ใช้นำมาปลูกก็มาจากญี่ปุ่นแท้ๆ คือสายพันธุ์คิโมจิ ปลูกแบบปลอดสารพิษ และดูแลเป็นพิเศษทุกขั้นตอน จึงทำให้เมลอนมีผลใหญ่ ทรงสวย และรสชาติหวานละมุน รวมถึงเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปตัดเมลอนจากต้นสดได้ (Kapook, 2018)

4. ดวงตะวัน บ้านสวน ที่ถนนคลองสิบสาม เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสวนผักเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานที่ยึดหลักแนวเกษตรพอเพียง ภายในสวนเต็มไปด้วยพืชผักนานาชนิด รวมทั้งมีแปลงปลูกข้าวย่อมๆ อยู่ด้วย โดยเน้นการให้พ่อกับลูกกิน ปรับปรุงพื้นที่ที่มีอยู่ให้สามารถทำการเกษตรได้แบบง่ายๆ ไม่ยุ่งยาก ซึ่งผู้อื่นก็สามารถนำไปปรับใช้ให้เข้ากับพื้นที่บ้านของตนเองได้ นอกจากนี้บรรยากาศภายในสวนยังร่มรื่น เย็นสบาย เหมาะแก่การพาครอบครัวไปเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดได้ (Kapook, 2018)

5. สวนครูอุ้น มาลิก ตั้งอยู่บนถนนทองหล่อ ซอยทองหล่อ 3 เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่สีเขียวใจกลางเมือง ที่มีขนาดเพียงแค 250 ตารางวา แต่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่สีเขียวขจี บรรยากาศร่มรื่น อากาศเย็นสดชื่น น่านั่งเล่นและพักผ่อน พร้อมทั้งมีพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ของเด็กๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตลอดทั้งเดือน ทั้งกิจกรรมการปลูกต้นไม้ การพรวนดิน การดูแลรักษาต้นไม้ การทำหุ่นมือจากเศษผ้าและฉาก และกิจกรรมพิเศษอีกเพียบ นอกจากนี้ยังมีโซนร้านแบ่งปัน (Charity Shop) ห้องสมุดมนุษย์ (ห้องเรียน U) ให้มาเดินเที่ยวชมกัน (Kapook, 2018)

6. ฮีฟอินทรีย์ ฟาร์มวิลล์พอเพียง ตั้งอยู่ที่ถนนนาคนิวาส ซอยนาคนิวาส 30 (ลาดพร้าว 71) เขต ลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เป็นสวนเกษตรพอเพียงที่อยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร โดยเจ้าของร้านได้พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส เปลี่ยนสนามฟุตบอล ขนาด 1 ไร่ ที่โดนน้ำท่วมให้กลายเป็นแปลงเกษตรอินทรีย์ตามแนวหลักปรัชญาเกษตรพอเพียง ภายในฟาร์มแห่งนี้มีพืชผักและผลไม้หลากหลายชนิด มีแปลงนาข้าว เลี้ยงไก่ไข่ออยู่ในพื้นที่ มีแปลงสาธิต แปลงทดลองปลูกพืชต่างๆ รวมถึงมีร้านอาหารและคาเฟ่เล็กๆ ไว้บริการ และมักใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมเวิร์กช็อปอีกมากมาย (Kapook, 2018; SME Thailand Club, 2019)

7. ฟาร์มต้นผักแมวน้ำ ตั้งอยู่ที่ซอยลาดพร้าว 64 แยก 6 เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เป็นฟาร์มผักไฮโดรโปนิคส์เล็กๆ บนเนื้อที่ 100 ตารางวาใจกลางกรุงย่านลาดพร้าว 64 ผักประเภทที่ปลูก คือ ผักสลัดสารพัดชนิด ได้แก่ กรีนโอ๊ค เรดโอ๊ค เรดคอรัล บัตเตอร์เฮด เรดปัตตาเวีย ร็อกเก็ต เป็นต้น โดยด้านหน้าฟาร์มเป็นร้านค้าเล็กๆ ตั้งอยู่ด้านหน้า มีวางขายผักสลัดสดใหม่ที่ตัดขึ้นมาทุกวัน โดยสามารถเลือกซื้อได้ในราคาเพียงต้นละ 25 บาท หรือหากซื้อเยอะจะซื้อเป็นกิโลกรัมได้ (SME Thailand Club, 2019)

8. สวนรักเกษตร Organic Farm ตั้งอยู่ที่ถนนคลองสิบ-สิบสี่ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นออร์แกนิกฟาร์ม เพื่อคนรักสุขภาพ บนพื้นที่กว้างขวางภายใต้รั้วไม้สีขาว มีผักสวนครัว ผักสลัดจากแปลงผักที่ปลูกลงดิน นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำขนาดใหญ่รองรับลมเย็น มีปลาคาร์ฟ และหอคอยให้ชมวิวยรอบๆ ฟาร์ม รวมถึงมีโซนด้านหน้าเป็นร้านค้าเล็กๆ ขายกาแฟ น้ำผลไม้ปั่น และอาหารสุขภาพจากผักสดๆ ไว้บริการ (SME Thailand Club, 2019)

9. บ้าน 1,000 ไร่ Café & Farm ซอยบ่อขยะเทศบาล อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นแหล่งเรียนรู้การเกษตรสำหรับเยาวชนและครอบครัวมาร่วมทำกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมตามรอยในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้แก่ การดำนา เก็บไข่ไก่ ทำสวนปลูกต้นไม้ ทำไข่เค็ม ระบายสี พายเรือคายัค เล่นดินทราย รวมทั้งฟาร์มสัตว์ต่างๆ ทั้งเป็ด ไก่ ให้เข้าชม ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรที่ได้ใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างแท้จริง อีกทั้งร้านค้าเพื่อบริเวณกลางร้าน มีบริการเครื่องดื่ม กาแฟ และอาหารจานเดียว พร้อมด้วยสลัดผักสดซึ่งเป็นผักในฟาร์มและน้ำสลัดที่ทางร้านทำขึ้นเอง จึงเป็นโซนที่เหมาะสมสำหรับนั่งพักผ่อนทานอาหาร เพราะมีต้นไม้จามจุรีขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางคอยให้ร่มเงา รวมถึงมีบันไดป็นขั้นไปข้างบนเพื่อชมบรรยากาศรอบๆ ฟาร์มได้ (Going Together, 2019)

10. สถานีผักและคนรักกาแฟ ตั้งอยู่ที่ซอยวัดญาณเวศกวัน พุทธมณฑลสาย 4 อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นสถานที่ผ่อนคลายเป็นพื้นที่สีเขียว มีสวนผักไฮโดรโปนิคส์ มีร้านทั้งอาหาร กาแฟ ไอศกรีม ซึ่งมีเมนูสุขภาพหลากหลายให้เลือก (Kamin's Roaming, 2021)

จะเห็นได้ว่า องค์ความรู้เมืองนิเวศได้รับการขยายผลเป็นรูปธรรมในพื้นที่ของเมืองอย่างหลากหลาย โดยมีคุณูปการในการสร้างความมั่นคงทั้งทางด้านอาหาร ด้านเศรษฐกิจและด้านสุขภาพ เพื่อให้ผู้คนในเมืองมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถต่อต้านกับโรคภัยไข้เจ็บในสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ได้ ซึ่งนอกจากเป็นการขยายผลองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมในรูปแบบการทำเกษตรกรรมในเมือง เช่น คาเฟ่ตามสวนเกษตรและสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว สวนสาธารณะกลางเมืองก็เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและออกกำลังกายที่เหมาะสมกับภาวะการณ์ของโรคระบาดโควิด-19 ที่ผู้คนโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในเมืองจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงการสัมผัสใกล้ชิดและมีระยะห่าง ปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับแนวคิดเมือง

นิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองท่ามกลางการคงอยู่ของสถานการณ์โควิดในปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเรื่องเมืองนิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้คนจำเป็นต้องปรับพฤติกรรมเพื่อบรรเทาความกังวลใจ เสริมสร้างสุขภาวะที่เป็นไปในแนวทางการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติมากขึ้น อีกทั้งการที่รัฐให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมมากขึ้นนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาที่องค์กรหลายภาคส่วนตลอดจนชุมชนและภาคประชาสังคมให้ความร่วมมือด้วยเล็งเห็นถึงประโยชน์ในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาเมืองต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

บทความนี้ได้นำเสนอภาพรวมของการปรับใช้แนวคิดเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคมท่ามกลางสถานการณ์โควิด-19 เพื่อประมวลองค์ความรู้ทางด้านการศึกษาเมืองนิเวศวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม และเพื่อให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ด้านการศึกษาเมืองนิเวศและวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม ที่อาจนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ชุมชนเมืองกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญได้แก่ การสังเคราะห์แนวคิดเมืองนิเวศที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ปรากฏเป็นทุนทางสังคมและได้รับการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดและได้รับการยกระดับความสำคัญมากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ด้วยบริบทของความเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนผ่าน การเติบโตของปัจจัยแวดล้อมตลอดจนการพัฒนาในด้านต่างๆ จึงทำให้เกิดเมืองนิเวศในรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างออกไปตามสถานการณ์ รวมถึงมีการจัดทำเป็นสถานที่เรียนรู้เมืองนิเวศในรูปแบบของป่าในกรุง โดยศูนย์เรียนรู้ป่าในกรุง ภายใต้แนวทางการส่งเสริมพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองของกลุ่ม ปตท. (PTT Green in the City) ได้ออกแบบสัดส่วนเป็นพื้นที่ป่า 75% พื้นที่น้ำ 10% พื้นที่ใช้งาน 15% รวมถึงมีการออกแบบอาคารที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมเป็นต้นแบบของนวัตกรรมอาคารสีเขียว ซึ่งเป็นการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับคนเมือง ปลูกป่าเชิงนิเวศแบบยั่งยืนเพื่อให้เกิดป่าที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติดั้งเดิมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการปลูกป่าตามวิถี ปตท. ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการปลูกป่า 1 ล้านไร่ นับตั้งแต่ปีพ.ศ.2537 ให้แก่ประชาชน นิสิต นักศึกษา และนักเรียนที่สนใจ โดยการสร้างป่านิเวศแห่งนี้ได้ใช้แนวทางการศึกษาและใช้ทฤษฎีการฟื้นฟูป่าธรรมชาติของศาสตราจารย์ ดร.อาคิระ มียาวากิ นักพฤกษศาสตร์และนักนิเวศวิทยาพืชที่มีความเชี่ยวชาญด้านเมล็ดพันธุ์และการศึกษาป่าธรรมชาติ แห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติโยโกฮามา (Yokohama National University) ซึ่งเป็นป่าที่มนุษย์ฟื้นฟูขึ้นตามหลักการฟื้นฟูป่านิเวศ (ป่าธรรมชาติ) โดยการใช้พันธุ์ไม้

ท้องถิ่นดั้งเดิมในการปลูก การเตรียมกล้าไม้ที่มีรากแข็งแรงและเน้นการปลูกต้นไม้ที่เพาะขึ้นจากเมล็ด มีระยะห่างของการปลูก 3-4 ต้นต่อตารางเมตร ปลูกพันธุ์ไม้หลายชนิดปนกัน ใช้รูปแบบการปลูกแบบสุ่ม (Random) ไม่เป็นแถวเป็นแนว เลียนแบบธรรมชาติ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายระดับ ทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม และไม้พื้นล่าง ซึ่งจะต้องปลูกและดูแลด้วยความพิถีพิถัน เช่น การสร้างเนินดิน การนำกล้าไม้จุ่มน้ำ การคลุมด้วยฟางข้าว เป็นต้น (PTT Reforestation and Ecological Institute, n.d.) เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงรากเหง้าของความอุดมสมบูรณ์ในแง่พืชพันธุ์และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของ กรุงเทพมหานครในอดีต การเรียกชื่อเขตต่างๆ ของกรุงเทพฯ สะท้อนแง่มุมดังกล่าวได้อย่างชัดเจน คำนำหน้าที่ใช้ให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ คำว่า “ห้วย หนอง คลอง บึง ลาด บาง ตอน” ที่ปรากฏอยู่ในชื่อเขตต่างๆ เช่น หนองแขม หนองจอก ดอนเมือง บางอ้อ บางนา บางบอน ลาดปลาเค้า ลาดพร้าว ลาดหญ้า คันนายาว วังทองหลาง ฯลฯ สะท้อนให้เห็นว่ากรุงเทพฯ มีป่ารกเหง้าผืนใหญ่เป็นเสมือน “ทุน” ที่สามารถต่อยอด และผู้คนจะสามารถทำให้เมืองกรุงเทพฯ เติบโตภายใต้รากเหง้าเหล่านี้ได้อย่างไร่นับปัจจัยที่ทำให้ทนายสำหรับการพัฒนาเมืองในปัจจุบัน ไม่เฉพาะการเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ที่มีแนวโน้มจะจบลงในไม่ช้านี้ แต่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเมืองที่สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้คน เป็นเมืองที่ตอบรับกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมแม้จะมีการริเริ่มมานานนับทศวรรษเมื่อโลกตระหนักถึงภัยร้ายแรงที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ หากแต่การบริโภคพลังงานและทรัพยากรที่เกินพอดีทำให้เมืองเสียสมดุล การปลูกป่าในเมืองจึงมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยทำให้คุณภาพชีวิตของผู้คนที่เสียดุลย์ไปกลับคืนมา แต่การปลูกต้นไม้ในเมืองต้องคำนึงถึงระยะยาว จึงจะเป็นการปลูกที่ยั่งยืน คนเมืองต้องการต้นไม้ที่โตเร็ว การจัดการต้นไม้ในเมืองจึงดูเหมือนไม่ยั่งยืน เพราะปลูกป่าโดยใช้ไม้ลื้อที่ตัดมาและมีรากน้อย ในแง่นี้การปลูกป่าไม่-มณฑาทิพย์ โสมมีชัย เปรียบเทียบว่า “ต้นไม้ก็เหมือนคน ถ้าเราเอาไม้ลื้อมาปลูกก็เหมือนคนแก่ต่างจังหวัดที่ถูกหลานพามาอยู่ในเมือง ทำให้ขาดสังคม ขาดมิตร ขาดระบบนิเวศเดิมที่เคยอยู่ สุขภาพจึงทรุดโทรมและท้ายที่สุดก็เฉาตายในมือต่างจากเด็กกรุงเทพฯ ที่อยู่ในเมืองตั้งแต่เล็กๆ ซึ่งจะเห็นว่ามีความแกร่งและคล่องตัว ถ้าอยากให้ต้นไม้ อยู่ในสภาพแวดล้อมของเมืองได้ก็ต้องให้เขาอยู่ตั้งแต่เล็กๆ” (Budsakorn Roongsawang, 2022)

เมืองนิเวศจึงเป็นมิติใหม่ที่ร่วมสมัยของการพัฒนาเมือง (Contemporary Urban Development) ที่มีต้นทุนเดิมของความเป็นท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นพืชพรรณ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม สรรพสัตว์ คุ คลอง หนอง บึง ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและอยู่ร่วมกับมนุษย์เมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นการต่อยอดของทุนในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับมิติของเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ที่เน้นประโยชน์ใช้สอย (Function) ที่ตอบสนองความต้องการในชีวิตของคน

เมือง ทั้งนี้การแสดงออกขององค์ความรู้เพื่อต่อยอดนี้สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและจัดการได้โดยอาศัยแนวคิด “Edutainment” คือการให้ทั้งความรู้ (Education) และความเพลิดเพลิน (Entertainment) และปรับให้เข้ากับความต้องการและวิถีชีวิตคนเมือง จึงจะเป็นเมืองนิเวศที่สอดคล้องกับชีวิตคนเมืองในปัจจุบันอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การวางแผนและนโยบายการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองและการพัฒนาเมืองจะต้องอาศัยการจัดการเมืองที่อยู่บนฐานคิดของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เป็นเหมือนทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่มีอยู่และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามความต้องการและสอดคล้องกับบริบทของเมืองที่เปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา

ปฏิบัติการเมืองนิเวศ อาจทำได้ในแง่การระดมสร้างฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของประชาชนพื้นที่สีเขียวในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นรูปแบบให้คนกับสิ่งแวดล้อมได้ใกล้ชิดกันให้มากที่สุด ดังเช่นที่รัฐพยายามทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เมืองมีพื้นที่สีเขียวเพื่อลดภาวะความร้อนของเมือง ช่วยบรรเทาหรือลดมลพิษเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน นอกจากนี้ ในทางนิเวศวัฒนธรรม สามารถเพิ่มพื้นที่ของการปฏิสังสรรค์ทางวัฒนธรรมของผู้คนให้มีการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจ ให้เกิดความผ่อนคลาย โดยไม่อยู่ในพื้นที่แออัด เช่น การจัดกิจกรรมกลางแจ้งที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติสีเขียวและกิจกรรมที่ผู้คนสนใจมีส่วนร่วม เช่น เพิ่มพื้นที่ออกกำลังกาย การจัดนิทรรศการและดนตรีในสวน การออกร้านอาหารเพื่อสุขภาพในบรรยากาศธรรมชาติ เป็นต้น

ในทางวิชาการ แนวทางการต่อยอดองค์ความรู้เมืองนิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะทุนทางสังคม อาจทำได้อย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงบริบทต่างๆ ที่อาจไม่ใช่บริบทวิกฤตใดๆ หากแต่เป็นบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย และการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบบริบทเหล่านั้นว่า การพัฒนาทุนทางสังคมโดยมีกรอบแนวคิดเมืองนิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทเหล่านั้นเชื่อมโยงหรือถูกกำกับจากเงื่อนไขอื่นๆ ทางสังคม เศรษฐกิจตลอดจนการเมืองอย่างไร การพัฒนาเมืองบนฐานของอำนาจนิยมทางเศรษฐกิจและการแปรเปลี่ยนรูปแบบตลอดจนการประยุกต์องค์ความรู้ทั้งเมืองนิเวศและเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบสินค้าและบริการเป็นไปในรูปแบบใดบ้าง นอกจากนี้ การพัฒนาที่ดินในเขตเมืองอาจให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ดินของชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนชานเมือง ชุมชนในย่านเก่าแก่ ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ใจกลางเมืองที่ยังมีที่ดินรกร้างหรือพื้นที่สีเขียวที่เหมาะสมแก่การพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงนิเวศและตอบสนองกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ เช่น การพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อสร้างรายได้ให้ประชาชนในพื้นที่ ในเชิงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้จะได้นำไปเป็นการศึกษาต่อยอดที่สร้างคุณค่าทางวิชาการและเพื่อการพัฒนาสังคมเมืองได้ไม่มากนัก

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้โอกาสและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ แม้จะมีอุปสรรคในการเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่บ้าง เนื่องจากอยู่ระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารเป็นหลัก และขอขอบคุณนางสาวณัฐชา รัตนพันธุ์ นิสิตปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาประยุกต์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้ช่วยวิจัยที่กรุณารวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- Basham, R. D. (1978). *Urban anthropology: The cross-cultural study of complex societies*. Palo Alto Calif: Mayfield Publishing Company.
- Bhorntida Theprasit, & Thirawat Chuntuk. (2019). “Sustainable eco university in social, economic and environmental dimensions” [In Thai]. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 12(1), 371-385.
- Budsakorn Roongsawang. (2022). Benjakitti Public Park which think of the past, present, and future of Bangkok people [In Thai]. *Sarakadee Magazine*, 38, 104-117.
- Chaipattana Foundation. (2020). *Chaipattanaprachakasem (Chaipattana Foundation)*. [In Thai]. Retrieved from <https://www.chaipat.or.th/royal-projects-in-various-regions/central-east/983-central-west/10015-2019-05-07-02-18-19.html>
- Chombhak Klangrahad, Pannakorn Nakhorn, & Kanyaphatsaporn Rungrueng. (2017). The Success Factors of Urban Agriculture. [In Thai]. In *Proceeding of the 4th National Conference of Public Affairs Management “Public Affairs Management Under Thailand 4.0,”* (pp. 811- 826). Khon Kaen: College of Local Administration Khon Kaen University.
- Community Organization Development Institute. (2021). Synergy of Society-Community’ through Covid!! Retrieved from <https://web.codi.or.th/20210916-27283/>
- Dao Chumtakhob. (2020). Sufficiency economy: An alternative survival strategy for the covid-19 pandemic [In Thai]. *Journal Multidisciplinary Academic Research and Development*, 2(3), 11-22.

- Going Together. (2019). *House 1,000 wood café & farm – Agricultural learning source for youth* [In Thai]. Retrieved from <https://www.paiduaykan.com/travel/BannKhorngPhor>
- Kamin's Roaming. (2021). *Sathaneepak & Khon Rak Kafae* [In Thai]. Retrieved from <https://www.facebook.com/1555518224743544/posts/2701928673435821/>
- Kapook. (2018). *Pointing 5 Farms & Gardens Hiding in Bangkok* [In Thai]. Retrieved from <https://travel.kapook.com/view192404.html>
- Local Development Institute. (2020). *Covid crisis and the turning point of local community* [In Thai]. Retrieved from <https://www.ldi.or.th/2020/04/29/Covidcrisisandtheturningpoint/>
- Manager Online. (2020a). *"Bann Nongbuanoi" Changwat Kalasin – an example of public land use for community economic* [In Thai]. Retrieved from <https://mgronline.com/local/detail/9630000044545>
- Manager Online. (2020b). *Department of Community Development supports Thai people to grow kitchen garden for food security* [In Thai]. Retrieved from <https://mgronline.com/politics/detail/9630000036433>
- Manager Online. (2020c). *Governer Chonburi invites people flip Covid-19 crisis to chance in growing kitchen garden* [In Thai]. Retrieved from <https://mgronline.com/local/detail/9630000036887>
- Manager Online. (2020d). *Khaoyoi has love growing vegetable for friend* [In Thai]. Retrieved from <https://mgronline.com/local/detail/9630000045527>
- Manager Online. (2020e). *MQDC creation of the new standard "Biodiversity Standard"* [In Thai]. Retrieved from <https://mgronline.com/greeninnovation/detail/9630000127727>
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2019). *Final report of the project of moving eco city development model concept (Ecological city: Eco-city) for urban environmental and sustainable community* [In Thai]. Bangkok: Wasu Copy 1995 Limited Partnership.

- Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). Draft of the 13th National Economic and Social Development Plan [In Thai]. Retrieved from https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_DraftFinal.pdf
- Panit Pujinda & Yosapol Boonsom (2016). Urban design guideline for specific purposed towns [In Thai]. *JED: Journal of Environmental Design*, 3(1), 21-43.
- Pasrin Phannan. (2018). Urban agriculture garden development and the community empowerment: A case study of Poonsap community, Saimai district, Bangkok [In Thai]. *Romphreuk Journal*, 36(3), 68-95.
- PTT Reforestation and Ecological Institute. (n.d.). *History of "Urban forest Learning center"* [In Thai]. Retrieved from <https://www.pttreforestation.com/Educationview.cshtml?id=8>
- Register, R. (2006). *Eco-cities: Rebuilding cities in balance with nature* (Revised ed.). Canada: New Society Publishers.
- Roseland, M. (1997). Dimensions of the eco-city. *Journal of Cities*, 14(4), 197-202.
- Saad, M. M., Ibrahim, M. A., & Sayad Zeyad M. E. (2017). Eco-city as approach for sustainable development. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*, 28(1), 54-74.
- SaiThong Farmily. (2021). *SaiThong Farm vegetable farm in the middle of city and healthy food in Lanthong village Pak Kret* [In Thai]. Retrieved from <https://www.facebook.com/615984995245159/posts/1901604576683188/>
- SME Thailand Club. (2019). *Check in 5 farm say in Bangkok* [In Thai]. Retrieved from <https://www.smethailandclub.com/trick-3921-id.html>
- Sustainable Agriculture Foundation (Thailand). (2021). *Food economy in urban communities in the midst of the covid crisis* [In Thai]. Retrieved from <https://sathai.org/?p=2685>